

КОВАЛЬОВ Д. В.
УДК 94(470.8)“1853-1856”

ФІНЛЯНДСЬКИЙ ТЕАТР БОЙОВИХ ДІЙ У КРИМСЬКІЙ ВІЙНІ

Висвітлені події маловідомого фінляндського театру бойових дій у Східній (Кримській) війні 1853-1856 рр. Визначено роль Великого князівства Фінляндського як “північного щита” Російської імперії та її столиці у боротьбі за панування на морі.

Освещены события малоизвестного финского театра боевых действий в Восточной (Крымской) войне 1853-1856 гг. Определена роль Великого княжества Финляндского как “северного щита” Российской империи и ее столицы в борьбе за господство на море.

This article devoted to coverage of the event obscure Finnish theater of operations in Eastern (Crimean) War 1853-1856. Otherwise, detected the role of the Grand Duchy of Finland as the “northern shield” of the Russian Empire and its capital in the struggle for supremacy at sea.

Ключові слова: Велике князівство Фінляндське, Російська імперія, Османська імперія, Кримська війна, Бомарсунд, Свеаборг

Ключевые слова: Великое княжество Финляндское, Российская империя, Османская империя, Крымская война, Бомарсунд, Свеаборг

Key words: the Grand Duchy of Finland, the Russian Empire, the Ottoman Empire, Crimean war, Bomarsund, Sveaborg

Восени 1853 р. між Російською та Османською імперіями розпочалася війна за панування на Близькому Сході (за Константинополь та Єрусалим). Але вже в березні 1854 р. у російсько-турецький конфлікт втрутилися Велика Британія та Франція, а потім і Сардинське королівство, які запропонували свою допомогу султану Абдул-Меджиду I. В історії війна отримала назву Кримської, проте бойові дії велися не тільки в Криму, але й на Камчатці, в Дунайських князівствах (Молдавія, Волощина), на Кавказі і на Балтійському морі – біля берегів Фінляндії.

Багато дослідників Кримської війни не приділяли надмірної уваги фінляндському театру бойових дій, оскільки вважали, що доля Російської та Османської імперій вирішувалася в Криму. Зокрема, А. Зайончковський у роботі “Восточная война 1853-1856 гг.” зазначав: “Ускладнення

стосунків з морськими державами, викликане нашим конфліктом з Туреччиною, змусило імператора Миколи I подумати про захист тих частин держави, які могли зазнати нападу морських сил наших імовірних ворогів. Одвічна перевага Англії і Франції на морі змушувала припускати, що ці держави, спрямувавши більшу частину своїх засобів на головний театр бойових дій, матимуть можливість відрядити чималі ескадри й на інші пункти нашого морського кордону. Найбільш для них важливим у цьому відношенні, а для нас найбільш небезпечним було Балтійське море, в якому була зосереджена більша частина російського флоту, російської торгівлі і яке приводило безпосередньо до воріт столиці держави – Петербургу. ... Зі свого боку, Військове міністерство знаходилося під враженням могутності нашого Балтійського флоту, сили Кронштадту і визнаної нездатності

вітрильного флоту до здійснення швидких висадок значних армій. Такий погляд переносив центр ваги майбутньої боротьби на флот, за умови забезпечення довгої берегової смуги Балтійського моря від зазіхань порівняно незначних ворожих десантів і захисту від загрози з моря наших фортець та інших важливих у військовому відношенні пунктів...” [1, с.480-481].

Дослідники ж із Західної та Північної Європи, наприклад, С.Бадем, підкреслюють важливість саме військової кампанії на Чорному морі та в Криму: “Росія та Османська імперія вступили у війну в жовтні 1853 р. Мета Росії – захистити православних християн, яких утискав стамбульський султан. Росія взяла гору на початку військової кампанії після знищення османського флоту в Синопській гавані. Щоб зупинити можливі масштабні завоювання Росії, Франція і Велика Британія оголосили їй війну в березні 1854 р. Більшість боїв відбувалась у Чорному морі та на Кримському півострові на півдні Росії. Найбільшою битвою у цій війні стала оборона росіянами та взяття союзниками укріпленої фортеці в Севастополі протягом 1854 р. ... Були і невеликі відволікаючі кампанії у східній Анатолії, на Кавказі, на Балтійському і Білому морях, а також у Тихому океані. Однак особливої ролі бої на цих театрах не зіграли, адже мали периферійний характер...” [15, р.145].

Вітчизняні дослідники Кримської війни взагалі обходять тему військових дій на Балтійському морі та у Фінській затоці в 1854-1855 рр., адже їхня увага прикута до Криму та Північного Причорномор'я, де, як відомо, було остаточно вирішено долю російських претензій на Дунайські князівства і Близький Схід. Тому нагальною є потреба розвінчати міф про несуттєвість та неважливість власне фінляндського театру бойових дій, хоча б з огляду на те, що військові дії відбувались у безпосередній близькості до столиці Російської імперії. Петербург, який був головними воротами до Європи з Росії і навпаки, завжди викликав військову зацікавленість з боку правлячих кіл західних сусідів.

У Російській імперії на Балтиці знаходилися дві дивізії Балтійського флоту, що залишилися для посилення оборони Кронштадта, а третя – розташована у фортеці Свеаборг (Суоменлінна). Найголовніші пункти на балтійському узбережжі були прикриті береговими батареями, діяльно будувалися канонерські човни.

З очищенням моря від криги сильний англо-французький флот (11 гвинтових і 15 вітрильних лінійних кораблів, 32 пароплаво-фрегати і 7 вітрильних фрегатів) 11 березня 1854 р. під командуванням віце-адмірала Чарльза Непіра і віце-адмірала Антуана Парсеваль-Дешена увійшов до акваторії Балтійського моря і блокував Балтійський флот Російської імперії (26 вітрильних лінійних кораблів, 9 пароплаво-фрегатів і 9 вітрильних фрегатів) у Кронштадті і Свеаборзі. Все літо англо-французький флот спочатку наближався до Кронштадту, потім віддалявся від нього, намагаючись не потрапляти під вогонь фортечних гармат. Не зважившись атакувати бази Балтійського флоту, британці та французи рушили в глибоку Фінську затоку. Коли вони опинилися біля берегів Фінляндії, місцеві жителі почали озброюватися [18, р.484].

“Буря війни наближається до наших берегів. Для шляхетної душі неважко дотримуватися голосу честі, коли цей голос закликає до благородної справи. Ніхто з наших моряків не спокусився англійським золотом, а фінський морський екіпаж сформувався так легко, як ніби ми вже давно чекали небезпеки. Сьогодні ми можемо тільки благословити мужність, з якою ви захищаєте свою Вітчизну, і вічно шанувати вашу пам'ять, якщо майбутній бій буде для вас останнім!...” – з такими словами звернувся до моряків професор Цігіус 16 квітня 1853 р. на прощальному святі в Гельсінфорсі (Гельсінкі), влаштованому для I-го та II-го фінських морських екіпажів [3, с.121].

Передчуваючи небезпеку, дворянство і землевласники будували сховища для зберігання хліба і лазарети для поранених,

фінляндські жінки створювали товариства сестер милосердя. Абоський купець Фредерік Берстнер віддав під батареї на острові Рунсало свою мизу (садибу) і надав для розміщення російських військ власний будинок; бйорнеборзький купець Улоф Ольденбург влаштував за свій рахунок телеграфну лінію – 35 верст від острова Ревсе до Бйорнеборга (Порі).

Не зважившись на пряму атакувати Кронштадт та Свеаборг через російські міні загородження, англо-французький флот почав блокаду узбережжя Фінляндії та бомбардування низки населених пунктів. 7 травня 1854 р. о четвертій годині дня англо-французька піхота, висадивши десант в 5 верстах від міста Екенес (Таммісаарі), почала наступ. Підпоручник Густав Гюллінг наказав своїм стрільцям відкрити вогонь по ворогу, що наближався до міста. Фінляндські солдати стріляли настільки влучно, що англо-французькому десанту довелось спішно повертатись на залишені біля берегу барки. Однак фінляндські рушниці та гармати вже були спрямовані на ворожі кораблі. Напад на Екенес зазнав поразки [16, р.258].

10 травня 1854 р. об'єднаний флот союзників напав на передові батареї російської армії, зведені ще шведами у XVIII ст. на півострові Гангут (Ганко) поблизу мису Ганго-Удд (Ганконіємі) – “Густав-Верн”, “Густав-Адольф” і “Сконе-Гольма”. Перше укріплення (багарея “Густав-Верн”) змогло відповісти на вогонь англійців тільки двома гарматами, а форт “Густав-Адольф” – однією. Незважаючи на це, російський гарнізон стійко витримав п'ятигодинний бій і заподіяв кораблям ворога істотної шкоди. Начальник форту “Густав-Адольф” 70-річний капітан артилерії Петро Семенов на пропозицію англійців здати форт відповів: “Поки я живий і зі мною є хоч один солдат, я не здамся, у фортеці підірву власноруч порохівий льох і загину разом із іншими...” [18, р.130]. Атака англо-французів знову захлинулась у вогні.

Починаючи війну, Велика Британія та Франція проголошували піднесені принципи, багато говорили про гуманізм,

справедливість, гаряче повставали проти “варварських звичаїв” мешканців Російської держави. Однак навряд чи можна назвати проявом гуманізму та справедливості такі дії, як захоплення торгових суден та грабунок ні в чому не винних прибережних мешканців.

18 травня 1854 р. британці на трьох фрегатах підійшли до міста Брагестад (Раахе). Наблизившись до човнів, що стояли на рейді, і прогнавши всіх робітників з верфі, англійці почали палити з гармат. 20 травня чотири союзницькі (3 британські і 1 французький) кораблі підійшли до пристані міста Улеборга (Оулу). Англо-французьку ескадру в гавань провів кращий лоцман Улеборгу – Ананій Міхельсон, якого було звільнено зі служби за пияцтво і захоплено в полон англійцями на шляху до міста Торніо. Мешканцям Улеборга було зачитано відозву командувача англо-французької ескадри адмірала Девіда Пломріджа: “Англійський адмірал не має наміру турбувати або ображати приватних осіб та їхнє майно. Він має намір винищувати тільки фортеці, військові снаряди, корабельні припаси та власність імператора Росії. Англійський адмірал бажає, щоб жінки і діти були віддалені від міста...” [2, с.497-498]. Оголосивши стратегічними матеріалами продовольство, корабельний ліс та смолу, британські солдати знищили всі сховища, кораблі на верфі та оборонні засоби міста. Полонений Міхельсон не тільки вказав шлях до міста, але й відкрив ворогові місця, де мешканці сховали своє майно, однак за це поплатився життям: використавши у своїх цілях полоненого, британці застрелили Ананія Міхельсона. Через три дні англо-французька ескадра підняла якір і залишила Улеборг.

26 травня два британські пароплаво-фрегати здалися поблизу міста Гамлакарлебо (Коккола). За годину до опівночі почався наступ російської армії. Дві гармати гарнізонної артилерії, дві роти фінляндського лінійного батальйону №12 і близько 100 місцевих мешканців відбили атаку британців. Особливо відзначились при обороні міста радник комерції Доннер і селянин Канкконен, які ??були відзначені в імператорському указі.

З волі Миколи I відставному поручнику художнику Володимиру Сверчкову, уродженцю Фінляндії, були замовлені портрети Доннера і Канкконена, які згодом прикрасили стіни Гельсінгфорського палацу [5, с.281]. Особливим рескриптом від 9 червня 1854 р. найвищу подяку було оголошено всім мешканцям міста Гамлакарлебу, які брали участь у відбитті атак ворога. Губернатор провінції Естерботтен (Пох'ялмаа) Баша Велл урочисто вручив городянам царську грамоту, виголосивши урочисту промову: "26 травня ніколи не зітрьється з нашої пам'яті, і отриману грамоту ми з гордістю передамо нащадкам!.." [5, с.283].

Після битви при Гамлакарлебу британська ескадра побоювалася наблизитися до берега. Лише після прибуття з Франції додаткової групи військ, пристосованої до ведення бойових дій на суходолі, почалася тривала облога Аландських островів.

У червні 1854 р. через блокаду Балтійського моря недобудована фортеця Бомарсунд на острові Аланд виявилася ізольованою від решти Російської імперії і являла привабливу мішень для першого удару англо-французького флоту на Балтійському морі. Кваліфікований гідрограф британського флоту капітан Бартоломью Салліван, що керував компанією з рекогносцировки місцевості, незабаром виявив протоку через острів Енгьосунд до затоки Лумпарн [7, с.352]. У Лондоні і Парижі було прийнято рішення про спільну атаку Бомарсунда об'єднаними силами кораблів і військ. Слід зазначити, що Велика Британія мала парові судна, які дозволяти більш легко переміщатися вузькими каналами і таким чином зайти в тил російської фортеці.

Перша спроба атаки Бомарсунда була здійснена 21 червня 1854 р. [13]. Через протоку Енгьосунд пройшли чотири парові фрегати під загальним командуванням англійського капітана Джеймса Голла: три підійшли до головного форту, четвертий залишився за островом. Капітан Голл вирішив обстріляти фортецю без узгодження з адміралом Непіром.

Обстріл тривав три години, поки кораблі не розстріляли весь свій боєзапас. На вогонь кораблів союзників відповідав головний форт фортеці разом із нещодавно побудованою батареєю. Але англійці вирішили повернутися у відкрите море. Результатом перестрілки стали кілька вбитих з російської сторони і незначні пошкодження кораблів з боку англійців. Рапорт про бої був направлений до Петербурга.

Гарнізоном фортеці Бомарсунд, в якому налічувалося 2200-2500 чоловік, командував полковник артилерії Яків Бодіско, який походив із дворян Орловської губернії [11, с.174]. Вступивши на службу в 1811 р. сімнадцятирічним юнаком, він брав участь у боях при Тарутині, Вязьмі та Дрездені в часи наполеонівських війн. Комендант фортеці був переведений у чин генерал-майора за вдалу відповідь супротивнику і героїчність під час бою [12, с.180].

Фортеця Бомарсунд мала три башти – Бряннклінт, Нотвік і Прястьо, а також була обладнана гарматами в кількості: 24-фунтових – 28 штук, 12-фунтових – 17 штук і 16-фунтових – 23 штуки [13]. У трьох вежах ще розташовувалося 19, 21 і 8 гармат різних калібрів (до 36 фунтів). Однією з веж командував капітан Бодіско, іншими – поручники.

В той же час капітан Голл отримав догану від адмірала Непіра і нещадну критику англійських газет. Під час бомбардування відзначився Чарльз Лукас, помічник капітана, на борту корабля "Necla" [17, р.418]. Одна з бомб впала на палубу, але не розірвалася; Лукас схопив її і викинув за борт. За свої героїчні дії він отримав звання лейтенанта, а пізніше став першим володарем вищого військового ордена Великої Британії – Хреста Вікторії.

З 10 липня англо-французький флот з 25 лінійних кораблів, блокуючи острови, почав перегруповання у затоці Лумпарн перед фортом, очікуючи прибуття десанту з Франції. 26 липня, зосередивши навколо островів війська чисельністю близько 30 тисяч, англо-французька ескадра почала висадку

одинадцятитисячного загону. 28 липня з адміральського судна "Bulldog" був зроблений перший постріл [17, р.420]. Розгорівся бій. Оборона фортеці Бомарсунд тривала доти, доки не стало очевидним: подальший опір англо-французьким військам спричинить безглузду загибель людей.

3-4 серпня французькі війська і британська морська піхота, всього близько 12 тис. чоловік, висадилися на острові Аланд за 7 верст на захід від фортеці [13]. В затоці на той час знаходилося близько 40 суден союзників. Гарнізон спалив усі дерев'яні будівлі в безпосередній близькості від фортеці і приготувався до оборони.

10 серпня фортеця Бомарсунд була з усіх боків обкладена військами британців та французів [6, с.489]. Три дні пішло на спорудження батарей і установку гармат. Місцевість навколо веж Брянклінт, Нотвік та Прястьо була пересіченою, з великою кількістю ярів та скель, що дозволяло спорудити батареї в безпосередній близькості від стін фортеці. Фактично англо-французькі війська відразу ж застосували пролом-батарей, розташувавши їх не далі 500-600 ярдів від стін [1, с.504].

Вранці 13 серпня почався обстріл стін Бомарсунду [13]. Французька батарея складалася з 4 гармат і 4 мортир, вела вогонь по башті Брянклінт. Французькі стрільці, користуючись пересіченою місцевістю, залягли в безпосередній близькості від башти і відкрили вогонь по амбразурах. Мортири своїм вогнем придушили контрдії фінських снайперів, які розташувалися на відкритому даху вежі. Обстріл тривав весь день.

Захисники башти Брянклінт розуміли безнадійність свого становища, і тому капітан Теше, який мав захищати вежу, вирішив її підірвати. Більшість захисників Брянклінту відступила на схід, у головний форт.

О першій годині ночі 14 серпня французи почали новий обстріл [10]. Не спостерігаючи відповіді з боку російського гарнізону, до башти Брянклінт був посланий загін піхоти. Нечисленний французький загін захопив вежу і взяв у полон капітана Теше з 34

солдатами. Задум підірвати вежу Брянклінт не вдався.

Але в руках французів башта Брянклінт несла загрозу для головного форту, тому з ранку 15 серпня російські батареї почали її обстріл з важких мортир. До вечора вежа загорілася, а до ранку наступного дня вогонь дістався порохового льоху, і вежа вибухнула. Брянклінт було зруйновано, як і планував капітан Теше [10].

У той же день, 15 серпня, британські війська з батареї, що складалася з 32 важких гармат, на пагорбі західніше фортеці вели обстріл вежі Нотвік [9]. Після 8-годинного обстрілу гранітне облямування вежі було зруйноване, і під нею оголилася цегляна кладка. Артилерійський вогонь захисників башти був придушений, командувачу вежі довелося здатися.

Після захоплення обох веж – Брянклінта та Нотвіка, ввечері 15 серпня почався штурм головного форту Бомарсундської фортеці. Французи розташували батареї на місці, де будувалася військова лікарня, і почали бомбардування головного форту з тилу (захід острова Аланд). З протилежного боку бомбардування вели британські війська з гармат більшого калібру (північний схід острова Аланд).

У цей же час кораблі британського флоту влаштували бомбардування з максимально можливої дистанції як головного форту, так і башти Прястьо [7, с.347]. Обстріл тривав усю ніч. 16 серпня захисники фортеці чекали штурму, але англо-французькі війська вирішили вести бомбардування, доки на місці форту не залишаться самі руїни. Оборона головного форту без підтримки зовнішніх фортів була приречена, і комендант фортеці Бодіско, щоб уникнути загибелі гарнізону, підняв білий прапор.

16 серпня до фортеці приїхав французький генерал Бараге д'Елліе, який одразу розпочав переговори з Яковом Бодіско [16, р.304]:

- Генерале, – сказав д'Елліе, звертаючись до Бодіско, – ви поводитися як хоробрий воїн, при вас і ваших офіцерах залишаться шпаги.

- Я змушений був зважитися на здачу, – відповів Бодіско, – бо зброя наша нерівна, і всі чекали нагоди помірятися на багнетах.

- Даремно ви очікували, – зауважив д'Елліє. – До ранку від фортеці не залишилося б каменя на камені.

О першій годині дня 16 серпня британські та французькі офіцери прийняли беззастережну капітуляцію Бомарсунда з рук її коменданта. Фортеця, яка була закладена ще шведами на початку XIX ст. і будувалася росіянами 22 роки, була взята протягом 4 днів. Бомарсунд став єдиною перемогою англо-французького військового альянсу в Балтійському морі у Кримській війні 1853-1856 рр.

Гарнізони з головного форту і трьох башт – Брянкліннт, Нотвік та Прястьо – були доставлені на англо-французькі кораблі. Частина полонених (фіномовних та шведомовних вояків) відправлена до Великої Британії, а інших (російськомовних), у тому числі і генерала Бодіско з дружиною, – до Франції. Дружини деяких офіцерів пішли (за згодою французьких начальників) за чоловіками. Фінські стрільці не здавали свою зброю, а викидали у море. Стрелець-захисник башти Нотвік єфрейтер Лаг кинувся з ворожого судна у воду, а вночі виплив на берег і за допомогою фінських селян дістався Або (Турку).

Взявши довготривалим та виснажливим штурмом фортецю, союзники заходилися грабувати не тільки Бомарсунд, але й найближчі поселення – Фьорштаден, Грінкаруден та Фінбю, однак були зупинені військовим штабом командування англо-французької ескадри [15, р.315]. Мідні гармати і ядра з фортеці мали бути вивезені до Англії. Бомарсундську церкву було підірвано, церковне майно британці та французи поділили між собою. Рушниці та дзвони в якості трофеїв відправили до лондонського Тауєру. Прапор фінляндського лінійного батальйону №10 його командувач, підполковник Клінгстед, усе ж встиг спалити.

В цей час у Лондоні британські газети на весь світ навперебій повідомляли: “У вісім

днів ми знищили брили гранітних валів, камені яких ніде не могли встояти проти нас. Росіяни за мить до поразки...” [13]. По суті, захоплення Бомарсунду стало відправною точкою до загального піднесення союзних англо-франко-сардинських військ у Криму, а в уяві пересічних мешканців Лондона, Парижа та Туріна Бомарсунд перетворився на величну фортецю, від якої не лишилося й сліду.

Однак дійсність виявилася не такою привабливою. Радість союзників змінилася роздратуванням. Дії флоту в Балтійському морі стали називати жалюгідними й смішними. Лондонська “Times” писала в ті дні: “Англійські гармати не говорили в Балтійському морі. Вони, на правду, лише шепотіли перед стінами Бомарсунду, але вся Європа чекала, щоб голоси їхні пролунали перед Кронштадтом і Свеаборгом. Важко було завдати військовій честі Англії на морі більш важкого удару, ніж той, якого завдано подіями в Балтійському морі...” [19, р.269].

18 серпня російський поет Федір Тютчев записав у своєму щоденнику: “Днями з іноземних, тобто ворожих для нас, джерел дізналися новину про остаточне загарбання Аландських островів англійцями та французами” [8, с.326].

У середині серпня 1854 р. додому у Францію відправився десантний загін. У жовтні з Балтійського моря пішли останні кораблі англо-французької ескадри. 16 жовтня “Times” підбила підсумки військової кампанії британців у Балтійському морі: “Наш флот виступив під вітрилами і під захоплення народу, який вже думав побачити весь Петербург або, принаймні, вцілілі залишки цього міста. Європа чекала подвигів безстрашного Непіра, який, як вона знала, не буде задовольнятися скромним сніданком у Кронштадті чи Свеаборзі, а одразу піде обідати в Петербург. Потрібно було дочекатися союзників, щоб поділитися славою. Але довелося разом із ними бути присутнім при сумних подіях у Гангьо-Удд. Чарльз Непір був занадто щасливий, що за сприяння майбутнього французького маршала міг

опанувати Бомарсунд, але не більше...” [18, р.271].

Що стосується загиблих, то їх з російської сторони налічувалося 53 особи, а з боку союзників – 116 осіб за всю балтійську кампанію. Близько 2000 російських і фінляндських військових були взяті в полон і відправлені в тюрми Франції та Англії. Коменданту фортеці Бодіско за виявлену хоробрість було дозволено зберегти при собі шпагу.

Яків Андрійович Бодіско пережив роки полону у Франції, дружина і син з ним не розлучилися. Три сотні фінляндських гренадерів були відправлені у в’язницю Льюїс біля Саутгемптон, що на півдні Великої Британії. Пізніше їм дозволили повернутися до Фінляндії. У 1878 р. у селищі Льюїс російським імператором Олександром II було встановлено пам’ятник на честь захисників Бомарсунда – 28 фінів, що померли в англійському полоні.

Після взяття фортеці Бомарсунд і фактичної окупації Аландських островів англо-французькі союзники запропонували вступити у володіння островами Швеції, але король Оскар I вирішив дотримуватися нейтралітету і відмовився від пропозиції.

2 вересня 1854 р. фортеця Бомарсунд була підірвана, на підготовку пішло 15 днів і 6 тонн пороху [9]. Протягом цього часу в таборі переможців спалахнула епідемія холери, яка забрала життя близько 800 чоловік.

У січні-лютому 1855 р. фортеця Свеаборг кілька разів піддавалася бомбардуванню з боку англо-французького флоту. 28 липня 1855 р. останній, підійшовши до Свеаборгу, діяв у складі 10 лінійних кораблів, 7 вітрильних фрегатів, 7 парових фрегатів, 2 корветів, 1 брига, 4 суден особливої ??конструкції, 16 бомбардье, 25 канонірських човнів, 2 яхт і 3 транспортів [19, р.154]. 9 серпня почалося інтенсивне бомбардування південних фортечних укріплень. Після дводенного артилерійського бою, 12 серпня англо-французька ескадра відійшла від Свеаборгу, втративши 3 лінійні кораблі та 2 вітрильні

фрегати, завдавши незначних пожеж і зруйнувавши південні бастіони фортеці.

Людські втрати гарнізону Свеаборгу:

- 1) вбитими: нижніх чинів – 44 особи;
- 2) пораненими: 110 осіб, штаб-офіцерів – 2 особи, обер-офіцерів – 3 особи;
- 3) контужених: штаб-офіцерів – 4 особи, обер-офіцерів – 12 осіб, нижніх чинів – 18 осіб.

Таким чином, головне завдання союзної англо-французької ескадри, що полягало в знищенні Балтійського флоту, морської бази Кронштадт і прориві до Петербургу, не увінчалось успіхом. Завдяки успішному веденню бойових дій власне на головному театрі – у Криму і на Чорному морі – масштабні плани союзників були звужені марними спробами атакувати Свеаборг та руйнуванням Бомарсунду. Від вересня 1855 р. англо-французький флот більше не вів у Балтійському морі активних дій, обмежуючись лише атаками на окремі кораблі і невеликі загони російської армії у шхерах Фінської та Ботнічної заток. Наприкінці листопада 1855 р. флот союзників взагалі залишив Балтійське море.

Однак було б неправильним вважати, що бойові дії у Балтійському морі ніяк не вплинули на загальний хід Кримської війни. Присутність власне тут великих сил флоту англо-французьких союзників змушувала Росію тримати для оборони узбережжя і особливо столиці значну кількість сухопутних військ, які за можливості слід було використати на головному театрі військових дій у Криму.

Варто зауважити, що паровий флот англо-французької ескадри до того ж мав далекобійну артилерію і міг порівняно вільно обирати потрібну йому позицію і буквально розстрілювати вітрильні російські судна, маневр яких цілком залежав від напрямку і сили вітру. Ні мистецтво командирів, ні високий рівень підготовки, ні хоробрість моряків не могли б врятувати їх від неминучої загибелі. Російське командування змушене було уникати зустрічі з сильнішим та модернізованим противником у відкритому морі. Бойові дії на фінляндському театрі, а саме на Аландських островах та у Фінській

затоці, підтвердили доцільність застосування російським флотом позиційного методу боротьби вітрильних кораблів проти парових, запропонованого ще В.Корніловим.

Наприкінці 1855 р. царський уряд, нездатний забезпечити успішне ведення війни, виявив бажання та готовність укласти мир. Мирний договір із опонентами – Османською імперією, Великою Британією, Францією та Сардинським королівством був підписаний у Парижі в 1856 р. Власне, Паризька мирна угода вперше в історії надала Аландським островам статус демілітаризованої зони, який зберігається до сьогодні. Цей акт відомий як “Аландський сервітут”.

Бібліографічні посилання

1. Зайончковский А. Восточная война 1853-1856: В 2-х т. [Текст] / А. Зайончковский. – СПб.: Полигон, 2002. – Т.2. – 530 с.
2. Клинге М. Имперская Финляндия [Текст] / М. Клинге. – Хельсинки – СПб.: Колокол-пресс, 2007. – 616 с.
3. Мейнандер Г. История Финляндии [Текст] / Г. Мейнандер / Перекл. зі швед. Н. Іванчук. – Л.: ЛА “Піраміда”, 2009. – 216 с.
4. Руссобтовский М. Историческое освещение финляндского вопроса [Электронный ресурс] / М. Руссобтовский. – СПб.: Изд-во О.Н. Поповой, 1912. – 219 с. Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=21247/>
5. Похлебкин В. СССР – Финляндия. 260 лет отношений [Текст] / В. Похлебкин. – М.: Междунар. отношения, 1975. – 407 с.
6. Тарле Е. Крымская война: В 2-х т. / Е. Тарле. – М.-Л., 1941-1944. – Т.2. – 575 с. Режим доступу: <http://militera.lib.ru/h/tarle3/index.html/>
7. Тиркельгауб С. Аланды в войнах и мире [Текст] / С. Тиркельгауб. – СПб.: Ореос, 2008. – 604 с.
8. Троицкий Н. Крымская война. Россия в XIX веке. (Курс лекций) / Н. Троицкий. – М.: Высшая школа, 1997. – 431 с.
9. [Шеншин Н.] Рассказ Н.В. Шеншина о поездках его на Аландские острова в последнюю войну. Письмо к кн. П.А. Орлову от 8 августа 1854 г. / Н. Шеншин // Русский архив. – 1863. – Вып. 12. – Стб. 917-928. Режим доступу: <http://www.memoirs.ru/rarhtml/1054Schenschin.htm/>
10. Шевцов Н. Битва за Бомарсунд / Н. Шевцов // Труд. – 2005. – 10 сентября. – № 168. Режим доступу: http://www.trud.ru/article/10-09-2005/93395_bitva_zh_bomarsund.html/
11. Широкоград А. Три войны “Великой Финляндии” [Текст] / А. Широкоград. – М.: Вече, 2007. – 378 с.
12. Широкоград А. Финляндия. Через три войны к миру [Текст] / А. Широкоград. – М.: Вече, 2009. – 384 с.
13. Энгельс Ф. Взятие Бомарсунда / Ф. Энгельс. – Режим доступу: <http://lugovoy-k.narod.ru/marx/10/59.htm/>
14. Юссіла О., Гентілля С., Неваківі Ю. Від Великого князівства до сучасної держави [Текст] / О. Юссіла [та ін.]; пер. з фін. М. Гаутала, В. Пилипенко; ред. пер. Т. К. Тищенко. – К.: Унісерв, 2002. – 407 с.
15. Badem C. The Ottoman Crimean War (1853-1856). – Leiden: Brill, 2010. – 432 p.
16. Hirn M. Oolannin sota: 1854-1855. – Soderstrom, 1956. – 340 p.
17. Kirby D. A Concise History of Finland. – Cambridge, 2006. – 658 p.
18. Lambert A. The Crimean War: British Grand Strategy Against Russia, 1853-56. – Farnham, Surrey; Burlington, VT: Ashgate, 2011. – 326 p.
19. Sweetman J. Crimean War, Essential Histories. – Vol.2. – Osprey Publishing, 2001. – P.141-162.

